

Lietuva eikumenos erdvėje

Kazys Pakštas

1. EIKUMENINIAI PLOTAI.

Šito straipsnio uždavinys geopolitinis: surasti kuri dalis eikumenos priklaus ir dabar dar priklauso lietuvi tautai ir panagrinti tas specifines problemas, kurios gali kilti iš lietuvi tautos santykio su jos gyvenama erdve.

Eikumeniniais prasta laikyti tik tuos mūsų planetos plotus, kurie yra pastoviai ar net siliai žmoni gyvenami. Tai jau labai sunku yra nustatyti bent apytiksles eikumenos ribas. Nedaugelis geograf yra bandę jas nustatinti ir tiems bandymams dar nėra surasta koki tikslesni prad .

Visos mūsų planetos paviršius turi 510 milijon km². Iš to ploto vien okeanams ir j roms tenka apie 71%, o sausumoms lieka tik 29% arba 148 mil. km². Tai jau toli gražu ne visos sausumos gali būti žmoni gyvenamos ir laikomos eikumenos dalimi. Štai piet poliarinis kontinentas beveik pusantrą karto (14 mil. km²) didesnis už Europ , o gyventoj 1933 m. ten buvo 650, j tarpe tik 4 moterys. Tai laikini sve iai: žvejai ir bangini medžiotojai. Atlanto arba Didžiojo okeano tokiame pat plote bet kuriuo metu yra bent keliolika kart daugiau žmoni , negu Antarktyje, ta jau negalime t žmoni laikyti t okean gyventojais, nes jie yra tik keliautojai. Eikumena laikyti būt patogiausia tik tuos kraštus, kur viename km² gyvena bent viena šeima arba bent trys žmon s. O gi be Antarkties yra dar mūsų Žemėje apie 44 mil. km² toki beviltiškai šalt arba saus plot , kurie negali išmaitinti n vieno žmogaus km². Šituose milžiniškuose plotuose izoliuotai ir vargingai smilksta tiktai apie 12 ar 13 mil. žmoni , kurie ištinus mūsų nesius negali su savo kaimynais ar giminėmis pasimatyti. ia pamin sime tik svarbiausius šit tuš i j plot savininkus:

Valstybės:	Tuštieji plotai:	J gyventojai:	Gyv. tankumas:
SSSR	10.250.000 km ²	1.800.000	0,18
Australija	6.500.000 „	900.000	0,14
Kanada	6.400.000 „	130.000	0,02
Grenlandija (Dan)	2.100.000 „	nėra	—

Be to pravartu dar paminėti apytušius Saharos plotus arti 10 mil km², Brazilijos drgnuosius miškus Amazon s baseine — 3 mil. km², nemi-

nint labai dideli ne eikumenišk plot Aliaskoje, Labrodore, Piet Afrikos ir Somalijos dykum , sausiaus Vidurinis Azijos ir Arabijos provincij ir t. t.

Truput tankiau (nuo 1 iki 2 žmoni km²) gyvenamos zonos apima bent 19 mil. km². Tad jau pamin tu principu remdamies iš eikumenos turime išmesti 77 mil. km². Tada eikumeniniam plotams dar pasilikti 71 mil. km². Bet ir šituose plotuose yra dar daug stambi lopini , kur negalima žem s dirbti ir naudingai jav auginti. Retos žol s ganyklos (sausės s stepi , savan ar pamp dalys) negal s daugelio gyventoj pramaitinti, tad j priklausymas tikrajai eikumenai pasiliks abejotinas. T pat reikia pasakyti ir apie labai kalnuotas šalis su žema temperat ra.

Galima b t si lyti ir kit princip eikumenos riboms nustatyti: tai sutapdinti j su duonini jav zonomis. Pla iu kišku mastu duonini jav auginti negalima ten, kur trij vasaros m nesi vidutin temperat ra yra žemesn negu 14° C, arba kur lietaus iškranta mažiau kaip 250 mm per metus, arba kur dirvos kalnuotumas siekia daugiau kaip 15%. Tuo b du jav kult rai netinka apie:

- 36 mil. km² šalt šiaur s krašt ;
- 7 mil. km² šalt plokš iakalni bei kaln ;
- 42 mil. km² dykum ir pusdykumi , kur negalima pritaikinti irrigacijos;
- 10 mil. km² žemi , kuri šlait statumas pašoka 15%;
- 4 mil. km² dirv labai prastos chemin s ar fizini s sud ties.

Šituo principu iš eikumenišk plot išbraukiame 99 mil. km², o eikumenai pasilieka tik 49 ml. km², kuriuose dabar ir gyvena apie 2 milijardu gyventoj , t. y. beveik visa žmonija. Taip suprantamos eikumeniškos erdv s 17 mil. km² tinka vidutini klimat javams: kvie iams, rugiams, miežiams, avižoms ir iš dalies kukur zams ir 32 mil. km² — ryžiams, sorgai ir iš dalies kukur zams. Šiauriniams javams tinkami plotai kontinentais skirstosi maždaug taip:

Europa	4.000.000 km ²	P. Amerika	1.500.000 km ²
Azija	5.000.000 km ²	Afrika	1.200.000 km ²
Š. Amerika	4.900.000 km ²	Okeanija	400.000 km ²

Šitos duonini jav zonos n ra ir gal niekuomet nebus visos per d m javais aps tos. Pavyzdžiui, labiausiai sukult rinta Europa dabartiniu metu javais aps ja, šakniavaisiais ir daržov mis apsodina tik 1.900.000 km², t. y. arti pus s tinkam plot , nes žymi j dalis turi likti nat ralin mis ar dirbtin mis pievomis, ganyklomis ir p dymais.

siauriau suprantam eikumenos plot ne skaitoma krašto reikalams b tiniausi miškai, kuri teritorinis procentas valstyb se gali vairuoti dažniausiai tarp 15% ir 30%. Lietuvos mišk plotas sudaro tik arti 16% jos teritorijos arba arti 9.000 km². Atskai ius miškus, nepriklausomos Lietuvos eikumenos plotas tur t 47.000 km², kuris sudaro vien t kstan-

tin dalis pasaulinės eikumenos erdvės ir beveik 3 t kstantinės šiaurini juv zonos, kurioje gyvena beveik visa baltoji rasė .

2. LIETUVIŠKOJI EIKUMENOS DALIS

Pastarj laik kalbininkai specialistai link yra manyti, kad balt kalbin grup išsiskyr iš bendros indoeuropie i šeimos apie 1500 m. pr. Kr. Archeologai ir kalbininkai yra surink duomen , rodan i , kad baltai nuo savo atsiradimo iki Kristaus gimimo (o gal kiek ilgiau) gyveno didel se Ryt Europos lygumose tarp žemutin s Vyslos, Dauguvos ir Pripet s, o rytuose siek net Volgos ir Okos aukštupius. Šitas plotas ap m apie 430.000 km², t. y. beveik tiek, kiek jo turi Vokietija. Neries ir Nemuno versm s tuomet buvo beveik viduryje balt gyvenamojo ploto.

VI ir VII a. slavai iš piet siverž balt žemes. J invazija pla ia banga jo Dniepru aukštyn, mušdama pleišť beveik vidur balt zonos ir atkirsdama ryt galindus nuo j broli vakaruose. Šiuo metu prasid jo greitas balt gyvenamosios erdv s siaur jimas, ypa iai rytuose, kur galindai visiškai sutirpo slav mas je. Iš piet ir iš ryt slav past m ti, kai kur gal asimiliuojami, baltai savo ruožtu st m si šiaur , iki XIII a. užimdami beveik vis dabartin Latvij ir išstumdami iš ten suomiškas tautas.

Balt diferenciacija, anot kalbinink , prasid jusi jau V a. pr. Kr. Ta da (nuo V iki III a. pr. Kr.) iš bendros balt šeimos išsiskyr pr sai, gyven tarp Vyslos ir Nemuno. Žymiai v liau rytiniai baltai irgi suskilo lietuvius ir latvius. XIII a., prad dama kurti savo istorij , lietuvi tauta gyveno bent kiek didesniame (bent rytuose) plote, kaip tas, kur ji yra gavusi Maskvos sutartimi 1920 m. XIII ir v lesniuose amžiuose lietuviu gyvena moji erdv rod tendencijos siaur ti slav naudai rytuose ir pietuose, o pl stis bent truput vakaruose, kur jiems buvo lemta paveld ti bent dal vokie i naikinam pr s žemi . Tarp XIII a. pradžios ir XV a. pabaigos maksimalin s lietuvi tautos ribos siek iki 110.000 km². Be to, šiais amžiais augo, did jo Lietuvos valstyb , XV a. pradžioje pasiekusi pla iusias ribas, ap mus i vis Gudij , beveik vis Ukrain ir dal Rusijos. To amžiaus, tiksliau — 1410-1494 m., Lietuva vald apie 850.000 km², o su vasališkomis arba Lietuv gravituojan iomis rus žem mis tas plotas ap m vis milijon km². Tokias valstyb s, jeigu jos vidutiniškai gyvenamos ir organizuotos, geografa i dažnai vadina imperijomis, nors jas ir prezidentai valdyt . Taigi XV a. lietuviai vald vis imperij , du kartu erdvesn už dabartin Vokietij . Tos imperijos pietuose, prie Juodosios j ros, buvo nemaža ir visai tuš i ger žemi , kurioms teko laukti s sli j gyventoj net iki XVIII a.

Bet Vytautin Imperija savo plaiose ribose (850.000 km²) laik si tik arti šimto met . Nuo 1494 m. jos ribos prad jo siaur ti. Liublino unijos

metais (1569) Lietuvos valstybės susiaurėjo iki 320.000 km² ir šiose ribose išsilaikė (neskaitant nedidelių laikinų pasikeitimų Smolensko srityje) per 200 metų, t. y. iki 1772 m. Vytauto Imperija yra nuostabiausias ir vienintelis karys pasaulyje bent tuo atžvilgiu, kad joje stambeldiška negausi tauta valdė dideles krikščioniškas kolonijas, nors šiaip visoje pasaulinėje istorijoje mes matome tikrai priešingus pavyzdžius.

Atgimstanti lietuvių valstybė bandė atsistatyti Lithuania propria administracine ribose (98.900 km²), tik rytinius ir pietinius pakraščius užleisdama savo kaimynams. Tačiau iki XIX a. pabaigos ji su lietuvių kalbos tirtomis atmintinomis labai dideliu lietuvių skaičiumi rytuose. Jeigu XIII a. lietuvių kalbos plotas apėmė apie 100.000 km², tai XVI a. gale jis buvo susiaurėjęs iki 90.000 km², XIX a. viduryje jis dar turėjo 75.000, o XX a. pradžioje (ir dabar) mūsų kalbai ir tautinei sėmonei pasiliko tik apie 65.000 km², kuri 55.658 km² sudaro nepriklausomoji Lietuva. Už nepriklausomosios Lietuvos ribų pasilikusi kalbini lietuvių plotai ateitis yra kalbai netikra: jiems grėšia tolimesnis siaurėjimas.

3. EIKUMENINIS ERDVIS TALPUMAS

Vakarų kaimynai šiais laikais labai daug kalba ir rašo apie savo krašto gyventojų tankumą ir dirbtinų, gerai organizuotų būdų žadina savo tautos apetitus neva retai gyvenamus Rytų Europos kraštus. Bet gyventojų tankumo kilometruose palyginimai pas juos dažniausia pagrįsti labai klaidingais ir nemoksliniais pradais. Atrodytų, kad organizuojama konspiracija prieš mokslinį šito klausimo sprendimą.

Jei mano apskaičiavimais tikrai eikumeniškiems Žemės plotams tenka 49 mil.- km², t. y. trečdalis visų sausumų, tai dar nereikia, kad visi eikumeniškieji plotai lygiai tankiai galėtų apgyvenami. Didžiausi talpumi išvysto kraštai su stambiais savo gelmių mineraliniais turtais. Akmenis anglis yra didžiausias žmonių koncentruotojas. Jis pats didelis masinis vartojamas, tad nemėgsta pas kitus mineralus keliauti, bet pas save sutraukia geležį, varę ir kitus metalius. Iš jo pagaminama apie 300 vairo šalutinių cheminių fabrikatų ir produktų. Tad anglių zonos duoda geriausiai apgyvenamą labai didelį žmonių aglomeracijoms. Anglių zonos būgą žmonis iš tolimo, net retai gyvenamą žemės krio kraštą, nes ten jie randa patogesnį pragyvenimą. Šitą Europos zoną 1 km² duoda geriausiai gyvenimą labai didelį gyventojų masę, pvz.:

Valstyb s ir provincijos:	Gyventoj tankumas 1 km ²	Valstyb s ir provincijos:	Gyventoj tankumas 1 km ²
Belgijoje: Brabanto prov.....	512	Vokietijoje: Vestfalija.....	249
Belgijoje: Antverpeno prov.	410	Vokietijoje: Reino provincija ..	318
Belgijoje: B. Flandrijos prov.	387	Vokietijoje: Saaro kraštas	425
Belgija: visa valstyb	273	Vokietijoje: Saksonija	347
D. Britanijoj: Lancashireo grafija	1.038	Vokietijoje: Aukštoji Silezija	153
D. Britanijoj: Surrey grafija:	632	Vokietijoje: (Berlyne	4.801)
D. Britanijoj: Warwickshireo graf.:	608	Pranc zija: visa metropolija	78
D. Britanijoj: Lanarkshireo grafija:	696	Pranc z.: Nordo departamentas	352
D. Britan.: Glamorganshireo graf.:	582	Pranc z.: Seine-et-Oise depart.	241
D. Britanijoj: (Londono centras 14.511)		Pranc zija: Seine (su Paryžium)	10.290
D. Brit.: visa Anglija (be Škotijos)	287	Lenkija: visa valstyb	83
Vokietijoje: visoje šalyje.....	140	Lenkija: Silezija	307

Atskaitant anglio zonoms artimus milijoninius miestus, šit zon gyventoj tankum rasime dažniausiai:

D. Britanijoj . . . tarp	500 ir 700 gyv.
Belgijoj	350 ir 500 „
Vokietijoj	150 ir 425 „
Pranc zijoj	150 ir 350 „
Lenkijoj	150 ir 350 „

Seniau manyta, kad gyventoj pasiskirstymas rodo tendencij išsilyginti. Ta iau artimi šito klausimo steb jimai parod k kit . Štai ir tose pa iose anglio daug turin iose valstyb se matyti, kad juo toliau nuo anglio rajon , tuo gyventoj darosi re iau. Išimt sudaro tik didžiosios sostin s ir didieji uostai. Dabar paži r kime kiek žmoni gyvena t pa i valstybi žem s kio rajonuose ar provincijose:

Belgijoje: Liuxemburgo prov.....	50	Kit šiaur s krašt kiniai rajonai:	
D. Britanijoj: Westmorelando grafija	32	Pranc zija: Aukštoji Marna	30
„ Radnorshireo grafija	17	Danijoj: Vak. Jutlandija.....	41
„ Montgomeryshireo graf.	23	„ Piet. Jutlandija.....	46
Merionethshireo grafija	25	Švedijoj: Kalmaras.....	21
„ Invernesshireo grafija	8	„ Šved.: Stockholmo prv. (be tniest.)	36
„ Argylo grafija	8	Švedijoj: Uppsala	27
„ Ross-Cromarly	8	Latvijoj: visa šalis	30
Peebleso	17	„ Kuršas	22
Vokietijoj: Mecklenburgas.....	50	„ Vidžem	18
„ Gumbin s prov.. (Reg.-Bez.)	58	„ Žiemgala	21
„ Allensteino provincija	48	„ Latgala	35
„ Koslino provincija	49	Lietuva: visa šalis	45
„ Posen-Westpreussen	44	„ Vilkaviškio aps.....	67
„ L neburgo provincija	55	„ Šilut s aps.....	61
Pranc zija: Žem j Alpi departam.....	13	„ Telši aps.....	36
„ Aukšt. Alpi departam.	16	„ Vilniaus vaivadija	44

Atogr ž tankiausiai gyvenamus žem s kio rajonus pavaizduos mums šie gyventoj tankumo skai iai 1 km²:

Egiptas: visa Šalis.....	460	Kinija: Kiangsaus prv.....	346
„ Menufiho prov.	700	Japonija: be kolonij . . .	180
Brit Indija: visa šalis	73	„ Fukuokos prov. . .	512
„ Bengalija	250	„ Ai io prov.....	505
„ Madras	244	„ Kanagavos prov. . .	688
„ Jungt. provincijos	176	„ Tokio prov.....	2.522
Ceilonas: Vakar prov.....	389	Java: visa sala	316
Malajai: Straits Settlements	289	„ Soerabajos aps.....	540
Kinija: be Tibeto	100	„ Klateno aps.....	535
„ Santungo prov.....	230	„ Pekalongano aps. . .	468

Kaip matome, kai kuriose retesn se atogr ž ar paatogr ž kraštuose, ir tai vien žem s kio rajonuose, žmon s yra susigr d kaip skruzd lyne. Egiptas gyventoj tankumu primena pasaulin rekord . Jam prilygsta tik-tai D. Britanijos ir Belgijos kai kurios anglio kasykl ir pramon s zonos. Bet Egiptas, Java, dalis Indijos ir net Kinijos gauna per metus ne vien , o du derliu. Ir, svarbiausia, t krašt gyventojai pasitenkina labai skurdžiu gyvenimu: mažai ir menkai valgo, prastai rengiasi, labai pigiuose namuose gyvena. Šiaur s Vakar Europos gyventojui šitos atogr ž pragyvenimo normos atrodyt tikra bausm , blogesn už sunki j darb ka-l jim .

Tuo tarpu paiose atogr žose, net ir ten, kur pakankamai esti lietaus, gyvena paprastai nuo 5 iki 20 žmon i 1 km². Tad eikumenin s erdv s faktiškasis ir potencialusis talpumas yra labai vairus. Norint sužinoti, ar kraštas esamose s lygose jau yra perpildytas ar dar ne, reikia sekti žmoni mas s sroves. Tais laikais, kada politin s sienos esti be dideli varžym pereinamos, žmon i jud jimas vyksta panašiomis taisykl mis, kaip ir preki . Žmon s b ga iš ten, kur jie mažiausia reikalingi, kur už j darb mažiausia mokama. O eina, net b ga ten, kur jie labiausiai reikalingi, kur daugiau pragyvenimo ir prasigyvenimo prog . Pavyzdžiui, dar nesenas laisvesniais laikais tirštai gyvenamas D. Britanijos, Pranc zijos. Belgijos ir Vak. Vokietijos pramonines zonas t kstan iai darbininku, traukdavo iš retai gyvenam Ryt Europos krašt , kaip Lietuva, Gudija, Lenkija ir kt. Iš retai gyvenam Ryt Pr s gyventojai b ga tankiau gyvenamas Vak. Vokietijos sritis: Vokietija turi griebtis net dirbtini priemoni , kad sulai-kyt vietoje R. Pr sijos žmones. Nedarbo klausimo nereikia maišyti su gyventoj perteklium. Nedarbo dažnai yra ir retai gyvenamose šalyse, kaip Š. Amerika, arba jo beveik n ra labai tankiai gyvenamose šalyse, kaip Belgija, Olandija ir Japonija. Tai jau visai kitos r šies klausimas, kuris šiai temai nepriklauso.

4. LIETUVIŠKOSIOS ERDV S VERTINIMAS IR IŠVADOS

Nor dami vertinti lietuvišk j erdv , turime j palyginti su kitais panašaus klimato, panašios dirvos ir versl kraštais. Taciau visai toki pat s lyg retai kur pasitaikys. Jos panašiausios bus artimuosiuose kaimynuo-

se: Latvijoje, Gudijoje, Šiaurinėje Lenkijoje ir centrinėje Švedijoje. vakarus einant klimatas darosi švelnesnis ir vegetacinis bei kiškasis sezonas ilgesnis. Tad Ryt Prūsijoje gamtinis sąlygos jau truputį geresnės, jos dar labiau pagerėja šiaurės Vokietijoje tarp Vyslos ir Elbės, taipgi pietinėje Švedijoje ir Danijoje, o su vakarų Vokietija, Olandija, Belgija, Šiaurės Prancūzija ir Anglija mums ir iš tolo sunku susilyginti, nes ten kiaušius metus kininkai gali laukus dirbti, ten vegetacinis periodas beveik nenutrūksta, be to, artimi dideli miestai suteikia geresnes rinkas.

čia duodame Lietuvos panašius žemės kio kraštų gyventojų tankum, sustatydami juos gerjanionėn, t. y. aukščiau didami prastesni sąlygų kraštus, o žemiau — geresni gamtiniai sąlygų.

Kraštai:	Gyv. 1 km. ²	Kraštai:	Gyv. 1 km. ²
Estija	24	Olandijos: Drenthės prov. .	84
Latvija	30	Belgijos: Liuksemburgo prov.	50
Gudija.....	46	Belgijos: Namuro prov. .	95
Vilniaus vaivadija	44	Š. Prancūzija: Aisneės dep. .	66
Baltstogės vaivadija	51	„ Oiseės dep. .	69
Lietuva	45	„ Sommeės dep.	75
Ryt Prūsai: Gumbinės prov. .	58	Airija (Laisvoji Valstybė) .	45
Švedijoje: Uppsala (centre)	27	Ukraina (SSSR)	70
Piet Švedija: Kristianstad	39	Rumunija	65
Vokietijos: Kōslinas (Pomer.) .	49	Vengrija	98
Vokietijos: Mecklenburgas .	50	Vakarų Europa (be SSSR) .	71
Danijos: Jutlandija	55		

Žinoma, šitie palyginimai dar ne viską pasako, nes Vakarų Europoje išsivystęs urbanizmas labai padidina gyventojų tankumą, ypač tai tenka pastebėti Olandijoje, Belgijoje ir Vokietijoje. Geriausia būtų lyginti kio vidutinį didumą arba kiek kuriame krašte žemdirbiui tenka žemės. Šitiems palyginimams mes neturime savo bibliotekose pakankamai duomenų. Tad šiuo tarpu palyginsime tik keletą kraštų. Štai, šimtui žemdirbi tenka kiškos žemės:

Estijoje	425 ha	Lietuvoje	232 ha
Latvijoje	298 „	Ryt Prūsijoje	225 „
Danijoje	270 „	Suomijoje	146 „

Pagal tai, kiek kuris kraštas duoda galimybių žmonėms pragyventi, yra tiksliau spręsti apie jo perpildymą. Labiausia perpildytais dabar laikomi Ryt bei Pietų Europos žemės kio kraštai: Italija, Lenkija, Lietuva, Gudija ir net Ukraina. Štai lenkų valstybės vyrai skundžiasi, kad jų kaimuose esą 8 mil. žmonių perteklius, kurio nėra kur dėti. Mano apskaičiavimais¹ Lietuvos gyventojų perteklius siekia arti 300.000 žmonių. Vadinas, Lietuvos erdvė yra labiau perpildyta negu Vokietijos, Danijos, Belgijos ir Olan-

¹ Pakštas K., Baltijos Respublikų politinė geografija, Kaunas 1929.

dijos. Kad taip yra, rodo ir tas faktas, kad prieškarinis Vokietijos (65 mil. krašto!) emigracija per metus siekdavo tik 25.000, o mažutis Lietuvos metinė emigracija sudarydavo net iki 20.000. Taip, Lietuvos žemėjau perpildyta. Kokios tad iš to fakto išvados?

Gyventojų problema Lietuvoje išsispirstė tik tada, kai miestai su savo pramone taip greitai augo, kad kasmet galėtusi susiurbti visą metinę Lietuvos prieauglį, kuris svyruoja tarp 25.000 ir 30.000. Lietuvai būtina reikalingas bent vienas pusmilijoninis miestas. Bet jo statyba dar nepradėta ir planu nematyti. Tad prieš akis stovi emigracijos problema. Kai tik kokios šalies vartai emigracijai plačiau atsivers, tai iš Lietuvos išsiliejęs galingas sveikų žmonių srovė, nešanti su savimi tuos 300.000 ar daugiau. Jei kas galvoja apie tautinį antropologinį kelią, tai turi taipgi pagalvoti: kas tie 300.000 bus — lietuviai ar svetimtariai? Nes mūsų tautos likimui tai ne vis vieną.

Dabar gyvename kylančio nacionalizmo laikotarpį. O nacionalizmas turi aiškius ryšius su eikumenos erdvėmis. Tas nacionalizmas ramesnis ir nuosaikesnis pas didžiąsias erdves savininkus: pas anglosaksus, pietinius amerikiečius, prancūzus ir rusus. Jis daug aštresnis pas italus, japonus ir vokiečius. Rusai nepaprastu greitumu dauginasi (2%—2½% per metus), tad jie erdves, atrodo, bus jiems patiems pravaršios, nes po 70 metų SSSR turės jau apie 400 mil. gyv. Anglosaksai, iberio-amerikiečiai ir prancūzai valdo tokius plotus, kuriuos jie vieni negalėtų skubiai prisipildyti. Tad jie prie palankesnių konjunktūrų esti net labai palankios Europos imigracijai, nes nauji žmonės laisvose žemėse sikurdami ir asimiliuodamiesi padidina krašto galybę ir turtus.

Kas gi darytina mažose erdvėse Lietuvai, už kurios ribų gyvena dar vienas milijonas lietuvių? Aišku, kad erdves stoka paaštrins pas mus kovą dėl žemės. Ir dabar ta kova jau labai aštri: viena partija atsiriboja nuo kitos, kad nereikėtų su ja gabišiais žmonėmis vietomis dalintis. Tam tikslui net dirbtinai būtų padidinamos „prieš“ žemės, kad lengviau būtų pasiteisinti darant jiems skriaudę. Mažos, priklausomos ir prirūkytos kambario atmosfera jau labai jaučiama beveik visose Lietuvos staigose: ministerijose, teatre, universitete, kooperatyvuose, žydų kvartaluose, darbo biržoje ir kitur. Kiek erdviau jaučiasi tik užsienio specialistai, apsukresni rangovai ir dar kai kurie makleriai. Dideliame ankštume, aišku, ne visi galės Lietuvoje išsilaikyti, dalis turės svetur emigruoti. Sunkiau bus su Lietuva persiskirti lietuviams: viena, kad jie labiau suaugę su savo kraštu, kita, kad jie svetur niekas beveik ir nelaukia. Tuo tarpu kai kitos Lietuvos tautos turi bent po vieną ar net po kelias daug didesnes ir erdvesnes tarynes su didesniais turtais ir prasig gyvenimo progomis. Visi kontinentiniai lietuviai aistringai vieni kariavo, kiti kovojo už savo šalies nepriklausomybę, o kitos Lietuvos tautos savo mase (neskaitant išimčių) nerodė susidomėjimo ar net prieštaravo Lietuvos nepriklausomybei. Joms po truputį iš Lietuvos emigruoti nėra

didelio moralinio nuostolio. Tad humaniškesnė tautinė politika kryptis bus ta, kuri favorizuos sėkmingą emigraciją, o savo tautinius bent kiek prilaikys namie vairiomis moralinėmis ir materialinėmis priemonėmis. Šitos tautinės politikos postulatai formuluojami šiuos kelis punktus:

1. Lietuviesiems turime žiūrėti tokiomis patarpestingomis akimis, kaip žydai žiūrėjo savo Palestinoje. Viso pasaulio lietuviai negalės sutilpti mažoje Lietuvoje, bet vis dėlto šioje savo lietuviškoje turime žiūrėti kaip savo Tautos Namams, kaip uostu visuose žemės kampuose blaškomam lietuviui. Labai svarbu, kad tie namai virstų dideliu atrakcijos centru, centruojančiu viso pasaulio lietuvių pastangas.

2. Kai kurios šalys per savo specifines civilizacijas suteikė savoms tautoms labai ryškų tautinį veidą. Šiandien mes dar nesurandame patys savęs, neapčiuopiame sau skirto pašaukimo, savo tautinės misijos. Dabar, kai žiaurumas daugelyje Europos tautų smurtu sigyja vis daugiau „pagarbos“, lietuvių tautinė civilizacija bei kultūra gyvuoja daugiausia originalumo bruožais, jeigu ji gerai apgalvotomis priemonėmis pasiekė jaukumo ir dvasinio komforto kryptimi. Šioje srityje geriausiai patarnauti kultūrinė autonomija, labiausiai pritaikyta patiems lietuviams ir turinti tikslą nuraminti, patenkinti ir sujungti vairiausi pasaulio žiūrėti lietuvių didžiam lietuvių žygiui.

3. Lietuviškosios erdvės komfortas padidėtų ir vargingesniems sluoksniams prisitaikytą nuotaiką pakilti, jeigu socialinė glaudesnis išplėstas iki to laipsnio, kuris yra pažangiosios Vakarų Europos šalyse arba bent Klaipėdos krašte. Rėpdinga socialinė glaudesnis pakelti bendruomenės (o tai labai žymi Lietuvos dalis) patriotizmą, kuris per pastaruosius kelerius metus vis dar silpnėja.

4. Lietuvos talpum greičiausiai galima būtų padidinti per hidroelektrifikaciją, industrializaciją ir urbanizaciją. Šiuo atžvilgiu per paskutinę tuos metus pralenkė visa Rytų Europa. Jei neskaityti trijų valstybių Balkanuose, tai urbanizmas ir industrializacija mus pralenkia visa Europa ir net daugumas gana primityvi Pietų Amerikos kraštai. Mūsų gamtinis aplinkuma leistumams urbanizmas susilyginti bent su Latvija ir Estija, t. y. savo miestus padidinti bent du kartu. Jei mes turėtume pusmilijoninį miestą, tai mūsų kultūros pulsas muštų normalėsiu tempu ir susidarytų pusiausvyra tarp kaimo ir miesto. Klausimas laukia greitai studijų ir energingo sprendimo. Kad Lietuva savo erdvėje galėtų išlaikyti visą savo praeigą, tai reikia, kad miestai su savo pramone ir prekyba galėtų kasmet priimti iki 30.000 naujų žmonių, arba apie 7.000 šeimynų.

5. Toks smarkus urbanizmas ir industrializacijos silygijimas lėto galvojoimo ir menko turto šalyje nemanomas trumpu laiku realizuoti. Todėl emigracijos klausimas ilgai bus dar aktualus. Reikėtų, kad vis didesnė

emigracijos dalį sudarytų svetimtaurai, nes jiems morališkai lengviau pakeisti tavyje, ypač tautai, kad prie lietuviškos sielos ir kultūros jie nėra nei prisirišę, nei pratinę branginti. O pačiam lietuviui sumažinti emigraciją reikėtų paversti planinga kolonizacija gerai paruoštu planu. Tada lietuvių tauta pajustų, kad ir ji turi savo „šeimininką“, kuris tvarko jos antropologinius k.

6. Mažai tautai nepaprastai svarbu turėti kuo didesnį intelektualinį sluoksnį. Šalyje be didelių miestų nedaug tegali išmokslinti žmonės. Laimingos tokios urbanizuotos šalys, kaip Šveicarija ar Danija, kuriose kasmet apie tūkstantą jaunų žmonių baigia aukštuosius mokslus ir vis dar šiaip taip sutelpa. Lietuviui pramokslintam sluoksniui reikėtų rezervuoti tinkamą nuostolius laisvosios profesijos, užsienio firmų atstovybėse, garbės konsulatuose ir variose pramonės bei prekybos monose. Tautinis vertės pajautimas draudžia mums pasitenkinti tikrai menkais atlyginamais valdininkais ir vargingomis tarnaitėmis. Mūsų tautinis susipratimas negali pasitenkinti ligšioliniais tik teoretiniais samprotavimais: jis turi gauti ir visai praktiško idealizmo tvirtą, gyvenimišką bruožą.

7. Techniškai atsilikusioje šalyje labai veržiasi svetimi specialistai ir jie randa sau patogią dirvą. Jei tokie žmonės neturi palinkimo asimiliuotis lietuvių tautoje, tai jų buvimas pas mus kartais virsta labai naudinga gerai ginkluotiems kaimynams, bet nuostolinga Lietuvai, nes sumažina lietuvių erdvę. Tad svetimšalių priėmimas Lietuvos pilietybę neturi būti gerai apgalvojamas, negali apsieiti be egzaminų iš lituanistikos dalykų ir kitų atitinkamų slygų. Atvirkščiai, lietuvių išeiviams ar jų vaikams, grįžtantiems Lietuvon turi būti palengvintas pilietybės atgavimas ar gijimas.

Pasirinktosios temos platumas neleidžia per valandiną paskaitą išnagrinėti visus jos išgalius. Net patiekti jai reikšmingi nebuvo progos tinkamai apibūdinti bei paaiškinti. Pabaigoje norėčiau pabrėžti tik pagrindinę šios paskaitos mintį:

Siaura lietuviškoji erdvė verčia mus suprasminti, pagilinti lietuvišką patriotizmą ir suteikti jam praktišką, pažangų ir kartu humanišką pobūdį. Mes neturime būti žiaurūs svetimtaurams, o savo tautiečių tarpe turime skleisti ypatingo jaukumo ir malonumo dvasią. Erdvės, materialinių progų ir galimybių atžvilgiu retai kas pasaulyje yra labiau nuskriaustas, kaip lietuvių tauta. Kaimynai nepaprastai susiaurinta mūsų eikumenos erdvę neleidžia mums rimtai planuoti horizontalio lietuvių išsiplėtimo, kuris turėtų būti pakeistas variauosi vertybių vertikaliniu ugdymu. Savo erdvės nuostolius mes galime bent iš dalies išlyginti ypač pagilindami savo tautinį susipratimą, praturtindami jį praktiškai gyvenimiškais bruožais ir suprasmindami kilniausiais religiniais motyvais.

Kai kas galėtų paklausti: ar toksai nacionalus patriotizmas galėtų būti suderintas su teisingumu dvasia, su krikščioniškąja filantropija? Net labai.

Taut laikau kolektyvine asmenybe. O arti, Šiaur s Europoje, aš nematau taip nuskriaustos ar nusiskriaudusios tautin s asmenyb s, kaip lietuvi tauta. Laikau nebeleistina ir toliau pasiduoti jau labai pragudr jusi ir galingesni taut eksploatacijai ir laisvai konkurencijai, kuriai jos per ilgus laikus ruoš si ir mobilizavosi, o mes buvom priversti tik baudžiaivos jung vilkti. Teisingumas turi b ti atstatytas ir lietuvi tautai. Nerasime mes kilnesn s filantropijos, kaip tarnavimas labiausiai nuskriaustai tautai. Ta iau dejavimai ir d savimai turi b ti išbraukti iš didži j tautini darb programos. Reikia užmiršti ir li dn sias dainas, nusiskundimus ir kaltinimus svetimiesiems: ne iš j sud ta tautin labdaryb .

Turime dr sti pasiimti piln atsakym už savo t vyn ir realizuoti pra-eityje nepasiektas galimybes. Kruopš iausiai perži r kime visas dvasin s ar materialin s veiklos sritis Lietuvoje ir pasiryškime n vienoje j nelikti antroje vietoje. Nepermaldaujamos pažangos darbais gal sime dar labai prapl sti savo eikumenos erdv ir Lietuvos galyb keleriopai padidinti. Visos aplinkyb s skatina mus mažut je erdv je sukurti jauk kult ros ir ekonomin s gerov s židin .

LITERAT RA

- Š referat rašant, literat ra naudotasi erdv s arba gyventoj tankumui apskai iuoti:
- Huebners geographisch-statistische Tabellen aller Laender der Erde, Wien "1936.
- Pla iau apie šiaurin balt rib senov je galima rasti duomen pas prof. Fr. Balod jo referatuose:
- Balodis Fr., Ethnische Probleme und die archäologischen Untersuchungen der letzten Jahre in Lettland, Riga 1935;
- Balodis Fr., Die baltische — finnisch-ugrische Grenze in Lettland in vorgeschichtlicher Zeit. „Extrait des Mémoires de la société finno-ougrienne“ LXVII;
- Balodis Fr., Latvju aizv sture. Latviešu Konversācijas Vardnīca. Riga 1934.
- Nagrin tam klausimui artim min i galima rasti dar šiose knygo-se:
- J. Brunhes et, C. Vallaux, La géographie de l'histoire, Paris 1921.
- Pakšt as K. Baltijos respublik politin geografija, Kaunas 1929.
- Pakšt as K. Iš pra jusio dešimtme io ateinant , Kaunas 1928.